

С. В. Стельникович,

м. Житомир

**УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ ТА ЇЇ
РОЛЬ У ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ
Т. БУЛЬБИ-БОРОВЦЯ**

Стельникович С. В. Українська національно-демократична партія та її роль у діяльності Української повстанської армії Т. Бульби-Боровця.

У статті аналізуються процеси створення та діяльності Української національно-демократичної партії в період Другої світової війни. Піднімається питання значення партії як політичної надбудови для Української повстанської армії Т. Бульби-Боровця.

Ключові слова: УНДП, УПА(Б-Б), бульбівський рух, ОУН(Б), український національний рух опору, політична партія.

Стельникович С. В. Украинская национально-демократическая партия и ее роль в деятельности Украинской повстанческой армии Т. Бульбы-Боровца.

Анализируются процессы создания и деятельности Украинской национально-демократической партии во время Второй мировой войны. Поднимается вопрос значения партии как политической надстройки для Украинской повстанческой армии Т. Бульбы-Боровца.

Ключевые слова: УНДП, УПА(Б-Б), бульбовское движение, ОУН(Б), украинское национальное движение сопротивления, политическая партия.

Stelnykovych S. V. Ukrainian National Democratic Party and its role in the activity of Ukrainian Insurgent Army of T. Bulba-Borovets.

The processes of creation and activity of Ukrainian National Democratic Party during the World War II are analyzed in the article. The paper deals with the meaning of the party as a political superstructure for Ukrainian Insurgent Army of T. Bulba-Borovets.

Key words: UNDP, UIA(B-B), bulbivsky movement, OUN(B), Ukrainian national resistance movement, political party.

На сьогодні серед пріоритетних напрямків вітчизняної державної політики, спрямованої на створення умов для національного примирення, повинні стати об'єктивне висвітлення та популяризація малодосліджених питань українського національного руху опору. До таких питань належить й історія Української національно-демократичної партії (УНДП), яка була створена на початку 1943 р. і певний час активно діяла на території західних областей України. УНДП фактично стала політичним крилом важливої гілки національного руху опору – Української повстанської армії Т. Бульби-Боровця (УПА(Б-Б)).

У новітній українській історіографії починаючи з 90-х рр. ХХ ст. з'явилося чимало досліджень історії бульбівського руху, серед яких роботи В. Дзьобака [1; 2], А. Кентія [3], В. Сергійчука [4]. Незважаючи на це, проблема створення УНДП та її ролі у діяльності УПА(Б-Б) залишалася відкритою. Важливий внесок у висвітлення цього питання протягом 2007–2008 рр. було зроблено нами в контексті аналізу ідейно-політичних засад та практики українського національного руху опору Т. Бульби-Боровця [5; 6]. У загальному ми прийшли до висновку, що УНДП відіграла важливу роль у діяльності УПА(Б-Б), зокрема в ідейному протистоянні між бульбівцями та бандерівцями.

Метою статті є аналіз процесів, пов'язаних зі створенням та діяльністю УНДП як політичної надбудови для УПА(Б-Б).

На початку 1943 р. ряд радянських джерел, серед яких доповідна записка керівника обласного штабу партизанського руху Рівненської області генерал-майора В. Бегми секретарю ЦК КП(б)У М. Хрущову та Начальнику

УШПР Т. Строкачу, повідомляли про утворення на території Західної України нової політичної організації – «Української національно-демократичної партії». За спостереженнями начальника Рівненського обласного штабу партизанського руху, партія остаточно організаційно сформувалася в червні 1943 р. і ставила перед собою мету об'єднання всіх націоналістичних течій під одне керівництво [7, арк. 5; 8, арк. 21; 9, арк. 241; 10, арк. 92; 11, арк. 60]. У згаданих повідомленнях зазначено, що Центральний комітет УНДП у цей час розміщується в одному з північних районів Волинської області, а в північно-західній частині України й південній частині Білорусі УНДП має своє військове формування – Українську повстанську армію під командуванням Т. Бульби-Боровця.

Ідея створення нової української національної політичної сили в часи Другої світової війни не нова. Так, у кінці 1942 р. німцями були перервані спроби організації Націонал-української партії на території Житомирської області [12, арк. 4]. Крім того, як згадує Т. Бульба-Боровець, ідею заснування політичної партії, яка б вела, насамперед, ідеологічно-світоглядну боротьбу проти компартії, німців та правих націоналістів пропонував йому ще в період діяльності Поліської Січі у другій половині 1941 р. колишній приятель по перебуванню в польському концентраційному таборі Березі Картузькій, певний час член ОУН(Б) (який у ній очолював групу лівополітичного спрямування, що в 1942 р. була включена до організаційного та ідейно-політичного формування УПА(Б-Б) [13, с. 262]), І. Мітринга. Т. Бульба-Боровець тоді відмовився від цієї пропозиції, аргументуючи своє рішення тим, що не вважає за необхідне підпорядковувати військо будь-якій партії [14, с. 163-164].

По мірі посилення збройних відділів Т. Бульби-Боровця та з їх переходом на початку 1942 р. на позиції двофронтової боротьби між бульбівським рухом та ОУН(Б) загострилася ідейно-політична суперечність, яка пізніше переросла у відкрите збройне протистояння. Це вплинуло на переконання Т. Бульби-Боровця, який прийняв рішення створити УНДП. На нашу думку, партія мала стати політичною надбудовою УПА(Б-Б) для

політичного та ідеологічного протистояння ОУН(Б). На рішення Т. Бульби-Боровця про створення УНДП не вплинуло й одне із програмних положень бульбівського руху, у якому проголошено: «УПА не підлягає жодній політичній партії. Свою діяльність УПА підпорядковує тільки законному Урядові Української Держави» [14, с. 137].

Німці уважно стежили за процесом творення нової політичної сили, яку вони пов'язували з іменем Т. Бульби-Боровця. У німецькій листівці «Тарас Бульба творить нове об'єднання», що мала на меті скомпрометувати бульбівський рух в очах місцевого населення, зазначено: «До багатьох об'єднань, груп або організацій, що тут на Волині буквально накидаються населенню, щоб зробити його «щасливим», долучається нове об'єднання, утворене ватажком бандитів Боровцем. Це нове об'єднання має сміливість називатися «національ-демократичною» партією?» [15, арк. 62-62зв.].

Т. Бульба-Боровець намагався залучити до складу УНДП представників різних військово-політичних сил: «Українські комуністи, демократи, націоналісти і монархісти, якщо ви хочете боротися за Україну самостійну на демократичних основах, вступайте в наші ряди!» [16, с. 1]. У Центральний комітет УНДП ввійшли Мітринга, Ривак, Щербатюк, Турчманович та керівник ФУРу Яворенко [17, с. 35, 39].

Ідеї лівополітичного спрямування, на які спиралася УПА(Б-Б), знайшли своє відображення в політичній програмі УНДП. У друкованому органі партії – газеті «Земля і влада» – від червня 1943 р. Центральний комітет УНДП проголошував Українську національно-демократичну партію партією українських трудящих міста і села, яка веде боротьбу за повне національне визволення українського народу і одночасно за владу українських трудящих у визволеній від чужого гніту Україні, за перебудову Європи та Азії за принципом самовизначення націй. В основних принципах української націонал-демократії, які повинні були стати основою майбутнього політичного та соціального устрою держави, було проголошено: «Перше: Вся українська земля разом зі своїми надрами і наземними багатствами є власністю цілого

українського народу. Друге: Вся влада в Україні належить до українських трудящих міста та села» [16, с. 2].

УНДП займала, окрім антирадянської, антинімецьку позицію: «...Українська Націонал-Демократична Партія кличе сьогодні революційні сили всіх народів Європи та Азії до боротьби проти німецько-фашистського та російсько-більшовицького гніту» [16, с. 3]. Позиція двофронтової боротьби була також висловлена у зверненні Центрального комітету УНДП «Український народе!» в червні 1943 р. У ньому було зазначено: «Українці німецької та російської тюрм народів, пам'ятаймо, що одинокою силою, що зможе нас визволити від «визволителів» – це українська національна революція, оперта на озброєній силі українського народу!» [18, арк. 21; 19, арк. 1].

Друкований орган УНДП «Земля і влада» мав розділ, який містив матеріали УПА(Б-Б). Сам Т. Бульба-Боровець був автором ряду статей часопису та продовжив тут започатковану в пресовому органі Поліської Січі – газеті «Гайдамака» – рубрику «Лісова пошта» у формі «Листа Гаврила Обруча до Гітлера». Газета, окрім інформаційного, несла важливе пропагандистське значення і нелегально поширювалася, головним чином, серед місцевого населення Рівненської та окремих регіонів суміжних областей [20, с. 43].

Таким чином, у першій половині 1943 р. з метою політичного та ідеологічного протистояння ОУН(Б) Т. Бульба-Боровець спільно з іншими українськими національно-визвольними силами створює Українську національно-демократичну партію, яка, незважаючи на принцип позапартійності збройних підрозділів бульбівців через їх підпорядкування еміграційному Уряду УНР, стала політичною надбудовою для УПА(Б-Б). Лівополітичні ідеї бульбівської УПА та її позиція двофронтової збройної боротьби отримали широке відображення в демократичній політичній програмі УНДП як партії українських трудящих міста і села. Партія стала засобом ідеологічної та політичної сомоідентифікації збройних формувань УПА(Б-Б), їх організаційної незалежності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Дзьобак В. В. Тарас Бульба-Боровець і його військові підрозділи в українському русі опору (1941–1944 рр.) – К.: Ін-т історії України НАН України, 2002. – 260 с.
2. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Історичні нариси / Дзьобак В. В., Ільющин І. І., Касьянов Г. В., Кентій А. В., Кульчицький С. В. – К.: Наукова думка, 2005. – 496 с.
3. Кентій А. «Отаман Тарас Бульба» // Політика і час. – 1992. – № 4. – С. 72-79.
4. Сергійчук В. Організатор «Поліської Січі» // Військо України. – 1992. – № 1. – С. 75-80.
5. Стельникович С. В. Український національний рух опору Тараса Бульби-Боровця: історичний нарис. – Житомир: Житомирська обласна друкарня, 2007. – 217 с.
6. Стельникович С. В. Ідейно-політичні засади та практика українського національного руху опору Тараса Бульби-Боровця (1941–1944 рр.): Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М. Драгоманова. – К., 2008. – 256 арк.
7. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). – Ф.1. – Оп. 70. – Спр. 874. – 11 Арк.
8. ЦДАГО України. – Ф.62. – Оп. 1. – Спр. 254. – 142 Арк.
9. ЦДАГО України. – Ф.62. – Оп. 1. – Спр. 1348. – 256 Арк.
10. ЦДАГО України. – Ф.70. – Оп. 1. – Спр. 1. – 214 Арк.
11. ЦДАГО України. – Ф.70. – Оп. 1. – Спр. 2. – 193 Арк.
12. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 22. – Спр. 78. – 29 Арк.
13. Гришко В. Карби часу: Історія, література, політика. Публіцистика. У 2 т. Т. 1. (1946-1952). – К.: Смолоскип, 1999. – 868 с.
14. Бульба-Боровець Т. Армія без держави. Слава і трагедія українського повстанського руху. Спогади. – Вінніпег: Волинь, 1981. – 326 с.
15. ЦДАГО України. – Ф.105. – Оп. 1. – Спр. 37. – 149 Арк.
16. Земля і влада. – 1943. – червень.
17. Гірняк К., Чуйко О. Фронт Української Революції (Причинок до історії збройної боротьби Волині). – Торонто – Онтаріо: Волинь, 1979. – 45 с.
18. ЦДАГО України. – Ф.57. – Оп. 4. – Спр. 358. – 76 Арк.
19. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф.3833. – Оп. 1. – Спр. 107. – 10 Арк.
20. Філоненко П. Збройна боротьба на Волині: Спомини учасника. – Вінніпег: Волинський видавничий фонд. – 56 с.